

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Кафедра психології

На правах рукопису

НЕДБАЙЛО МАРГАРИТА СЕРГІЇВНА

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ СІМЕЙНОЇ КРИЗИ СЕМИ РОКІВ

Спеціальність: **053** **«Психологія»**
(код) (назва спеціальності)

Освітня програма **Психологія**
(назва)

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня **магістра**

Науковий керівник:
**ПРІСНЯКОВА Людмила
Макарівна,**
кандидат психологічних наук,
завідувач кафедри

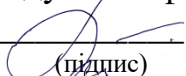

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол засідання кафедри

№ 8 від 27.12.22

Завідувач кафедри

 Людмила ПРІСНЯКОВА
(підпис) (Ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

Дніпро, 2023

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Кафедра психології
Освітній ступінь магістр
Спеціальність 053 «Психологія»
Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри психології

Людмила ПРИСНЯКОВА

«10» лютого 2023 року

**ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
НЕДБАЙЛО МАРГАРИТИ СЕРГІЇВНИ**

1. Тема роботи: «Шляхи подолання сімейної кризи семи років».
2. Науковий керівник роботи: кандидат психологічних наук, завідувач кафедри Пріснякова Людмила Макарівна. Затверджені наказом вищого навчального закладу від «29» жовтня 2022 року № 4
3. Строк подання роботи на кафедру: 14.02.2023р.
4. Мета кваліфікаційної роботи: дослідження сьомої сімейної кризи та шляхи її подолання.
5. Завдання кваліфікаційної роботи
  - аналіз літературних джерел та психологічних досліджень за феноменом трансформації шлюбних відносин при переживанні кризи семи років;
  - конкретизувати підходи до дослідження психологічної категорії кризи сімейних відносин;
  - підібрати методики адекватні предмету і меті дослідження.
  - провести емпіричне дослідження та здійснити його аналіз.
  - сформулювати та провести корекційну програму.
  - здійснити висновки і пропозиції.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

№ з\п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1.	Вступ	Жовтень 2022 р.	виконано
2.	I Розділ	Листопад 2022 р.	виконано
3.	II Розділ	Грудень 2022 р.	виконано
4.	III Розділ	Січень 2023 р.	виконано
5.	Робота в цілому	Лютий 2023р.	виконано

Науковий керівник _____ Людмила ПРИСНЯКОВА

Здобувач вищої освіти _____ Маргарита НЕДБАЙЛО

Дата видачі завдання 29.09.2022 р.

АНОТАЦІЯ

Недбайло М.С. Шляхи подолання сімейної кризи семи років/ Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 053 Психологія (освітньо-професійна програма «Психологія». ВВПЗ ДГУ, Дніпро, 2023.

Зміст анотації

Сім'я відіграє велику роль у сучасному суспільстві. Вона є первинною клітиною соціальних груп, класів, які утворюють соціальну структуру будь-якої країни бо життя більшості людей так чи інакше пов'язане з сім'єю — своєрідним мікросвітом, де сплітаються складні економічні, політичні, психологічні, ідеологічні, фізіологічні та інші соціальні проблеми. Будучи залежним від економічного становища країни, від політики, рівня культури, сімейне життя впливає на стан національної економіки, політичні події тощо. Вивчення сім'ї, шлюбу має глибоке практичне значення, воно є важливою передумовою розуміння багатьох процесів, які відбуваються у суспільстві.

Сім'я в її синхронному функціонуванні є системою, що знаходиться в деякій рівновазі завдяки сталим зв'язкам. Однак саме ця рівновага є рухомим, живим, що змінюються і оновлюється. Зміна соціальної ситуації, розвиток сім'ї або одного з її членів тягне за собою зміну всієї системи внутрішньосімейних відносин і створює умови для появи нових можливостей побудови взаємин, іноді діаметрально протилежних.

Для характеристики таких проблемних ситуацій, викликаних переходом з однієї стадії життєвого циклу на іншу, американська дослідниця Рона Рапопорт в 1963 році ввела поняття "нормативного стресу", або "нормальної кризи". Вона зазначала, що в нормальному розвитку сім'ї існують якісь моменти, названі "точками незворотності", які є кордонами між стадіями життєвого циклу і які мають критичне значення для розвитку сім'ї.

Вони ведуть або до вирішення кризи і подальшому розвитку сім'ї, або до ускладнення ситуації, сімейної дезадаптації і подальшого розпаду сім'ї.

Під сімейною кризою розуміється ціннісний конфлікт особистості та суспільства щодо народження та соціалізації дітей, що виливається в невиконання репродуктивної і соціалізаційні функцій сім'ї, що супроводжується ослабленням сім'ї як союзу родичів, союзу батьків і дітей, союзу подружжя, послабленням триєдності спорідненості - батьківства - подружжя через зникнення сімейного виробництва, спільної діяльності батьків і дітей.

Зміна стадій життєвого циклу сім'ї є проблеми в розвитку сімейної системи, тобто кризи, пережиті кожною сім'єю, зміст яких - у вирішенні протиріч між новими завданнями, що встають перед сім'єю, і характером взаємодії і спілкування між членами сім'ї.

Кожен перехід від однієї стадії життєвого циклу до іншої ставить перед сім'єю нові цілі та завдання і вимагає структурно-функціональної перебудови, включаючи зміну в ієрархії функцій сім'ї, вирішення питання про верховенство і лідерство і розподіл ролей. Успішність вирішення криз переходу забезпечує ефективне функціонування сім'ї та її гармонійний розвиток.

Актуальність дослідження: полягає в тому, що сім'я це базовий інститут відтворення людських поколінь, їх первинної соціалізації, який має великий вплив на становлення особистості, забезпечує якісне різноманіття форм спілкування, взаємодій людини в різних сферах життєдіяльності суспільства.

Сім'я - осередок суспільства, найважливіша форма організації особистого побуту, джерело якої в подружньому союзі і родинних зв'язках, що живуть разом і провідними загальне господарство - таке визначення дав Є.Г. Ейдемільер. Криза, що торкнулася всі системи життєзабезпечення суспільства, безпосередньо вразив і сім'ю, яка виступає найважливішим соціальним чинником, що визначає життєстійкість нації, суспільства і

держави. Від психологічного самопочуття сучасної сім'ї та буде залежати яке покоління буде жити і працювати в XXI столітті.

В останні десятиліття сучасна сім'я в більшості країн зазнає серйозних змін. За даними літератури можна виділити загальні риси, властиві сім'ям в сучасному суспільстві: падіння народжуваності, ускладнення міжособистісних відносин, зростання розлучень і, отже, зростання кількості неповних сімей і сімей з нерідними батьками, широке поширення позашлюбних народжень. В нашій країні гостро стоять соціальні проблеми сім'ї: зниження її матеріального рівня, погіршення фізичного і психічного стану здоров'я дітей і батьків, збільшення числа самотніх чоловіків і жінок.

Якщо в минулому сім'ю об'єднували чисто зовнішні, формальні чинники (закон, звичаї, громадська думка, традиції і ін.), то в даний час формується новий тип сім'ї, єдність якої все більше залежить від особистих відносин один до одного всіх її членів - їх взаєморозуміння, прихильність, взаємна участь, повагу, відданість, симпатія і любов. Саме ці почуття і сприяють міцності сімейного вогнища.

Постановка проблеми сімейних відносин, визначення психологічних підстав їх розуміння і вивчення є актуальними завданнями не тільки через що відзначається дослідниками кризи сучасної сім'ї та назрілими в зв'язку з цим психотерапевтичними завданнями, - психологічне розуміння сімейних відносин матиме теоретичне і практичне значення як в плані досягнення благополуччя і стабільності сімейних відносин, так і для реалізації евристичних цілей наукового пошуку в ситуації влади інформаційних технологій, кризи громадських систем. Більшість фахівців сходяться на думці, що сучасна російська сім'я переживає справжній криза, причому прояв цієї кризи виявляється тим яскравіше, чим вище загальний рівень соціально-економічного розвитку суспільства, чим вище рівень життя і матеріального благополуччя людей. Особливі труднощі відчуває молода сім'я, яка сьогодні найбільше потребує уваги та підтримки як з боку держави, так і з боку психологічної науки і практики.

У роботах Алешиной Ю.Є., Дружиніна В.М., Ковальова С.В., Кочарян АС, Кочарян Г.А., Співаковський АС, Пезешкіана Н., Ейдемільер Е.Г., і інших вчених підкреслюється, що сім'я прямо або побічно відображає всі зміни, що відбуваються в суспільстві, хоча і має відносну самостійність, стійкість. Незважаючи на всі зміни, потрясіння, сім'я як соціальний інститут встояла.

Більшість психологів і соціологів, які досліджують сімейні відносини, підкреслюють важливість початкового періоду розвитку сім'ї (Антонюк Е.В., Гребенников І.Ф., Дементьєва І.Ф., Дмитрієнко А.К., Зуськова О.В., Кратохвил С., Левкович В.П., Лідері А.Г., Мацковская М.С., Меньшутін В.П., Навайтіс Г., Річардсон Р., Сисенко В.А., Трапезникова Т.М., Олійник Ю.М., Філіппова Г.Г., Харчев А.Г., Burges E. і ін.). Саме в цей період відбувається подружня адаптація, формуються сімейні норми, здійснюється оволодіння рольовим поведінкою. Одночасно в цей період загострюються майже всі проблеми подружнього життя. «Як і все живе, сім'я буває найбільш слабкою в момент виникнення».

Сучасна сім'я і її проблеми служать об'єктом дослідження психології, педагогіки, соціології, демографії, економіки, вивчають динаміку емоційних стосунків у шлюбі, причини самотності в сім'ї і її розпаду, особливості сімейного виховання. Будучи соціальним інститутом, сім'я визначає стабільність суспільства і його здатність заповнювати населення в кожному наступному поколінні. Тому суспільство в цілому зацікавлене у створенні умов для забезпечення продуктивного функціонування сімейної системи, успішність якого багато в чому визначено якістю шлюбно-сімейних і дитячо-батьківських відносин.

Наукова значимість дослідження полягає в обґрунтуванні зв'язку особливостей реагування подружжя на конфліктні ситуації з задоволеністю шлюбно-сімейними відносинами в сім'ї; особистісними характеристиками і подружнім стажем, зв'язок з кількістю вступу в шлюб і віковими критеріями.

Список публікацій здобувача:

1. Пріснякова Л. М., Недбайло М. ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ АТМОСФЕРИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ СІМ'Ї І СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН 322- 326. The 1st International scientific and practical conference “Scientific progress: innovations, achievements and prospects” (October 9-11, 2022) MDPC Publishing, Munich, Germany. 2022. 559 p.

ABSTRACT

Negligently M.S. Ways to overcome a seven-year family crisis / Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 053 Psychology (educational and professional program "Psychology". VNPZ DSU, Dnipro, 2023.

Abstract content

The family plays an important role in modern society. It is the primary cell of social groups, classes that form the social structure of any country, because the life of most people is somehow connected with the family — a kind of microcosm where complex economic, political, psychological, ideological, physiological and other social factors are intertwined problems Being dependent on the economic situation of the country, on politics, the level of culture, family life affects the state of the national economy, political events, etc. The study of family and marriage has deep practical significance, it is an important prerequisite for understanding many processes that take place in society.

The family in its synchronous functioning is a system that is in a certain balance due to constant connections. However, it is this balance that is mobile, alive, changing and renewing itself. A change in the social situation, the development of a family or one of its members entails a change in the entire system of intra-family relations and creates conditions for the emergence of new opportunities for building relationships, sometimes diametrically opposed.

To characterize such problematic situations caused by the transition from one stage of the life cycle to another, the American researcher Rona Rapoport introduced the concept of "normative stress" or "normal crisis" in 1963. She noted that in the normal development of the family there are certain moments called "points of irreversibility", which are the borders between the stages of the life cycle and which are of critical importance for the development of the family. They lead either to the resolution of the crisis and the further development of the family,

or to the complication of the situation, family maladaptation and further disintegration of the family.

A family crisis is defined as a value conflict between an individual and society regarding the birth and socialization of children, resulting in the failure to fulfill the family's reproductive and socialization functions, which is accompanied by the weakening of the family as a union of relatives, a union of parents and children, a union of spouses, a weakening of the trinity of kinship - parenthood - spouses due to the disappearance of family production, joint activities of parents and children.

Changing stages of the family life cycle are problems in the development of the family system, that is, crises experienced by each family, the content of which is in the resolution of contradictions between the new tasks facing the family and the nature of interaction and communication between family members .

Each transition from one stage of the life cycle to another presents the family with new goals and tasks and requires structural and functional restructuring, including a change in the hierarchy of family functions, solving the issue of supremacy and leadership, and the distribution of roles. The successful resolution of transition crises ensures the effective functioning of the family and its harmonious development.

The relevance of the research is that the family is the basic institution of the reproduction of human generations, their primary socialization, which has a great influence on the formation of the personality, ensures a high-quality diversity of forms of communication, human interactions in various spheres of society's life.

The family is the center of society, the most important form of organization of personal life, the source of which is the marriage union and family ties, living together and leading the common economy - this definition was given by E.H. Eidemiller. The crisis, which affected all life support systems of society, directly affected the family, which is the most important social factor that determines the viability of the nation, society and state. Which generation will live and work in the 21st century will depend on the psychological well-being of the modern family.

In recent decades, the modern family in most countries has undergone serious changes. According to the literature, it is possible to distinguish general features characteristic of families in modern society: a drop in the birth rate, the complication of interpersonal relations, an increase in divorces and, therefore, an increase in the number of single-parent families and families with non-native parents, a wide spread of out-of-wedlock births. In our country, the social problems of the family are acute: a decrease in its material level, deterioration of the physical and mental health of children and parents, and an increase in the number of single men and women.

If in the past the family was united by purely external, formal factors (law, customs, public opinion, traditions, etc.), now a new type of family is being formed, the unity of which increasingly depends on personal relationships with each other of all its members - their mutual understanding, affection, mutual participation, respect, loyalty, sympathy and love.

Posing the problem of family relations, determining the psychological basis of their understanding and study are urgent tasks not only because of what is noted by researchers of the crisis of the modern family and due to this psychotherapeutic tasks, - the psychological understanding of family relations will have a theoretical and practical importance both in terms of achieving well-being and stability of family relations, and for the implementation of heuristic goals of scientific research in the situation of the power of information technologists and the crisis of public systems. Most experts agree that the modern Russian family is going through a real crisis, and the manifestation of this crisis is all the more vivid, the higher the general level of social and economic development of society, the higher the standard of living and material well-being of people. Special difficulties are experienced by a young family, which today most needs attention and support from both the state and psychological science and practice.

In the works of Aleshinoy Yu.E., Druzhinina V.M., Kovalova S.V., Kocharyan AC, Kocharyan G.A., Spivakovskiy AC, Pezeshkiana N., Eidemiller E.G., and other scientists, it is emphasized that the family I directly or indirectly

reflects all the changes taking place in society, although it has relative independence, stability. Despite all the changes and upheavals, the family as a social institution has survived.

Most psychologists and sociologists who study family relationships emphasize the importance of the initial period of family development (Antonyuk E.V., Grebennikov I.F., Dementyeva I.F., Dmitrienko A.K., Zuskova O.V., Kratokhvil S., Levkovich V.P., Lideri A.G., Matskovskaya M.S., Menshutin V.P., Navaitis G., Richardson R., Sysenko V.A., Trapeznikova T.M., Oliynyk Yu. M., Filippova G.G., Kharchev A.G., Burges E. and others). It is during this period that marital adaptation takes place, family norms are formed, and role behavior is mastered. At the same time, during this period, almost all problems of married life worsen. "Like all living things, the family is the weakest at the moment of its origin."

The modern family and its problems serve as an object of research in psychology, pedagogy, sociology, demography, economics, they study the dynamics of emotional relationships in marriage, the causes of loneliness in the family and its disintegration, the peculiarities of family upbringing. Being a social institution, the family determines the stability of society and its ability to replenish the population in each subsequent generation.

The scientific significance of the study lies in the substantiation of the connection between the characteristics of spouses' response to conflict situations and satisfaction with marital and family relations in the family; personal characteristics and marital experience, the connection with the number of marriages and age criteria.

List of publications of the acquirer:

1. Пріснякова Л.М., НедбайлоМ.С. ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ АТМОСФЕРИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ СІМ'Ї І СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН 322- 326. The 1st International scientific and practical conference "Scientific progress: innovations, achievements and prospects" (October 9-11, 2022) MDPC Publishing, Munich, Germany. 2022. 559 p.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	17
РОЗДІЛ I. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ КРИЗИ СЕМИ РОКІВ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН У ДОСЛІДЖЕННЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАКОРДОНИХ ВЧЕНИХ.....	23
1.1 Сімейні відносини: визначення, види та особливості в психологічній літературі.....	23
1.2 Теоретико-методологічні основи психологічного вивчення подружніх відносин.....	35
1.3 Шлюб та сім'я: поняття, сутність, типологія.....	42
1.4 Внутрішньосімейна рольова структура.....	55
Висновок до розділу I.....	63
РОЗДІЛ II. ДОСЛІДЖЕННЯ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН ПРИ ПЕРЕЖИВАННІ КРИЗИ У ШЛЮБІ.....	66
2.1 Проблеми стійкості шлюбу.....	66
2.2 Сутність та специфіка подружніх конфліктів.....	73
2.3 Психологічні причини сімейних криз.....	89
2.4 Соціально-психологічні проблеми розлучень і повторних шлюбів.....	104
Висновок до розділу II.....	112
РОЗДІЛ III. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИЗИ У ШЛЮБНИХ ВІДНОСИНАХ.....	115
3.1 Організація емпіричного дослідження.....	115
3.2 Учасники дослідження та їх градація.....	119
3.3 Результати діагностик та їх аналіз.....	126
3.4 Корекційна робота з кризою у подружжя.....	188
Висновок до розділу III.....	203
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	208
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	215
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Сім'я відіграє велику роль у сучасному суспільстві. Вона є первинною клітиною соціальних груп, класів, які утворюють соціальну структуру будь-якої країни бо життя більшості людей так чи інакше пов'язане з сім'єю — своєрідним мікросвітом, де сплітаються складні економічні, політичні, психологічні, ідеологічні, фізіологічні та інші соціальні проблеми. Будучи залежним від економічного становища країни, від політики, рівня культури, сімейне життя впливає на стан національної економіки, політичні події тощо. Вивчення сім'ї, шлюбу має глибоке практичне значення, воно є важливою передумовою розуміння багатьох процесів, які відбуваються у суспільстві.

Сім'я в її синхронному функціонуванні є системою, що знаходиться в деякій рівновазі завдяки сталим зв'язкам. Однак саме ця рівновага є рухомим, живим, що змінюється і оновлюється. Зміна соціальної ситуації, розвиток сім'ї або одного з її членів тягне за собою зміну всієї системи внутрішньосімейних відносин і створює умови для появи нових можливостей побудови взаємин, іноді діаметрально протилежних.

Для характеристики таких проблемних ситуацій, викликаних переходом з однієї стадії життєвого циклу на іншу, американська дослідниця Рона Рапопорт в 1963 році ввела поняття "нормативного стресу", або "нормальної кризи". Вона зазначала, що в нормальному розвитку сім'ї існують якісь моменти, названі "точками незворотності", які є кордонами між стадіями життєвого циклу і які мають критичне значення для розвитку сім'ї. Вони ведуть або до вирішення кризи і подальшому розвитку сім'ї, або до ускладнення ситуації, сімейної дезадаптації і подальшого розпаду сім'ї.

Під сімейною кризою розуміється ціннісний конфлікт особистості та суспільства щодо народження та соціалізації дітей, що виливається в невиконання репродуктивної і соціалізаційні функцій сім'ї, що супроводжується ослабленням сім'ї як союзу родичів, союзу батьків і дітей, союзу подружжя, послабленням триєдності спорідненості - батьківства -

подружжя через зникнення сімейного виробництва, спільної діяльності батьків і дітей.

Зміна стадій життєвого циклу сім'ї є проблеми в розвитку сімейної системи, тобто кризи, пережиті кожною сім'єю, зміст яких - у вирішенні протиріч між новими завданнями, що встають перед сім'єю, і характером взаємодії і спілкування між членами сім'ї.

Кожен перехід від однієї стадії життєвого циклу до іншої ставить перед сім'єю нові цілі та завдання і вимагає структурно-функціональної перебудови, включаючи зміну в ієрархії функцій сім'ї, вирішення питання про верховенство і лідерство і розподіл ролей. Успішність вирішення криз переходу забезпечує ефективне функціонування сім'ї та її гармонійний розвиток.

Актуальність дослідження: полягає в тому, що сім'я це базовий інститут відтворення людських поколінь, їх первинної соціалізації, який має великий вплив на становлення особистості, забезпечує якісне різноманіття форм спілкування, взаємодій людини в різних сферах життєдіяльності суспільства.

Сім'я - осередок суспільства, найважливіша форма організації особистого побуту, джерело якої в подружньому союзі і родинних зв'язках, що живуть разом і провідними загальне господарство - таке визначення дав Є.Г. Ейдемільлер. Криза, що торкнулася всі системи життєзабезпечення суспільства, безпосередньо вразив і сім'ю, яка виступає найважливішим соціальним чинником, що визначає життєстійкість нації, суспільства і держави. Від психологічного самопочуття сучасної сім'ї та буде залежати яке покоління буде жити і працювати в XXI столітті.

В останні десятиліття сучасна сім'я в більшості країн зазнає серйозних змін. За даними літератури можна виділити загальні риси, властиві сім'ям в сучасному суспільстві: падіння народжуваності, ускладнення міжособистісних відносин, зростання розлучень і, отже, зростання кількості неповних сімей і сімей з нерідними батьками, широке поширення позашлюбних народжень. В нашій країні гостро стоять соціальні проблеми

сім'ї: зниження її матеріального рівня, погіршення фізичного і психічного стану здоров'я дітей і батьків, збільшення числа самотніх чоловіків і жінок.

Якщо в минулому сім'ю об'єднували чисто зовнішні, формальні чинники (закон, звичаї, громадська думка, традиції і ін.), то в даний час формується новий тип сім'ї, єдність якої все більше залежить від особистих відносин один до одного всіх її членів - їх взаєморозуміння, прихильність, взаємна участь, повагу, відданість, симпатія і любов. Саме ці почуття і сприяють міцності сімейного вогнища.

Постановка проблеми сімейних відносин, визначення психологічних підстав їх розуміння і вивчення є актуальними завданнями не тільки через що відзначається дослідниками кризи сучасної сім'ї та назрілими в зв'язку з цим психотерапевтичними завданнями, - психологічне розуміння сімейних відносин матиме теоретичне і практичне значення як в плані досягнення благополуччя і стабільності сімейних відносин, так і для реалізації евристичних цілей наукового пошуку в ситуації влади інформаційних технологій, кризи громадських систем. Більшість фахівців сходяться на думці, що сучасна російська сім'я переживає справжній криза, причому прояв цієї кризи виявляється тим яскравіше, чим вище загальний рівень соціально-економічного розвитку суспільства, чим вище рівень життя і матеріального благополуччя людей. Особливі труднощі відчуває молода сім'я, яка сьогодні найбільше потребує уваги та підтримки як з боку держави, так і з боку психологічної науки і практики.

У роботах Алешиной Ю.Є., Дружиніна В.М., Ковальова С.В., Кочарян АС, Кочарян Г.А., Співаковський АС, Пезешкіана Н., Ейдемільер Е.Г., і інших вчених підкреслюється, що сім'я прямо або побічно відображає всі зміни, що відбуваються в суспільстві, хоча і має відносну самостійність, стійкість. Незважаючи на всі зміни, потрясіння, сім'я як соціальний інститут встояла.

Більшість психологів і соціологів, які досліджують сімейні відносини, підкреслюють важливість початкового періоду розвитку сім'ї (Антонюк Е.В., Гребенников І.Ф., Дементьєва І.Ф., Дмитрієнко А.К., Зуськова О.В.,

Кратохвил С., Левкович В.П., Лідері А.Г., Мацковская М.С., Меньшутін В.П., Навайтіс Г., Річардсон Р., Сисенко В.А., Трапезникова Т.М., Олійник Ю.М., Філіппова Г.Г., Харчев А.Г., Burges E. і ін.). Саме в цей період відбувається подружня адаптація, формуються сімейні норми, здійснюється оволодіння рольовим поведінкою. Одночасно в цей період загострюються майже всі проблеми подружнього життя. «Як і все живе, сім'я буває найбільш слабкою в момент виникнення».

Сучасна сім'я і її проблеми служать об'єктом дослідження психології, педагогіки, соціології, демографії, економіки, вивчають динаміку емоційних стосунків у шлюбі, причини самотності в сім'ї і її розпаду, особливості сімейного виховання. Будучи соціальним інститутом, сім'я визначає стабільність суспільства і його здатність заповнювати населення в кожному наступному поколінні. Тому суспільство в цілому зацікавлене у створенні умов для забезпечення продуктивного функціонування сімейної системи, успішність якого багато в чому визначено якістю шлюбно-сімейних і дитячо-батьківських відносин.

Об'єкт дослідження: подружжя, які перебувають у шлюбі сім років.

Предмет дослідження: шляхи подолання кризи семи років.

Мета дослідження: вивчити сьому сімейну кризу та шляхи її подолання.

Гіпотеза дослідження: ми припускаємо, що характер взаємин у подружніх парах в період проходження нормативних сімейних криз 3-7 років, має свою специфіку і зазнає певні зміни, а також зі збільшенням стажу шлюбних відносин проявляється тенденція до зменшення взаємних відкритих конфліктів.

В ході дослідженні нами були вирішені наступні завдання:

1. Аналіз літературних джерел та психологічних досліджень за феноменом трансформації шлюбних відносин при переживанні кризи семи років;
2. Конкретизувати підходи до дослідження психологічної категорії кризи сімейних відносин;
3. Підібрати методики адекватні предмету і меті дослідження.

4. Провести емпіричне дослідження та здійснити його аналіз.
5. Сформулювати та провести корекційну програму.
6. Здійснити висновки і пропозиції.

Види, форми та методи роботи які використовувалися:

- Рекомендація, вправа, гра, бесіда;
- Індивідуальна, групова;
- Спостереження, діагностування, анкетування, тестування.

Методи та методики дослідження:

У нашому дослідженні досліджувалося три групи методів:

1. Теоретичні методи (аналіз, синтез, узагальнення літературних джерел).
2. Емпіричні методи дослідження (спостереження, бесіда, психодіагностика, психокорекція).
3. Математико - статистичні методи (математичне очікування, дисперсія, кореляційний аналіз).

Наукова значимість дослідження полягає в обґрунтуванні зв'язку особливостей реагування подружжя на конфліктні ситуації з задоволеністю шлюбно-сімейними відносинами в сім'ї; особистісними характеристиками і подружнім стажем, зв'язок з кількістю вступу в шлюб і віковими критеріями. Дано визначення кризи сім'ї, виявлені його структура, зміст і динаміка. Розроблено критерії та типологія сімей в період кризи. Виявлено форми реагування подружжя на конфліктні ситуації, розглянута внутрісімейна рольова структура, а також проблеми стійкості шлюбу.

Сучасний інститут шлюбно-сімейних відносин переживає період системної кризи, що проявляється в комплексі медико-психолого-соціальних проблем. До основних кризові прояви шлюбу відносяться: нестабільність шлюбу і високий рівень розлучень; підвищення кількості позашлюбних дітей; високий рівень абортів; незадоволеність сімейним життям; низька психологічна культура відносин і деструктивні сімейні конфлікти.

Провідною психологічної детермінантою деструктивних подружніх конфліктів в сім'ях є неузгодженість шлюбно-сімейних установок подружжя,

що виявляється у формі: нівелювання тендерних відмінностей; конкурентного лідерства; домінування особистих інтересів над загальносімейним; протиріччя між свідомими і несвідомими установками; конфліктом між рольовими очікуваннями і домаганнями у шлюбі.

Практичне значення дослідження зводиться до можливості розробки на їх основі програми оптимізації сімейних відносин і до можливості проведення подальших досліджень в області сімейно-шлюбних відносин з виходом на гендерні (статеві) особливості подружніх установок, родинні зв'язки та ін. Результати дослідження можуть бути використані при наданні психологічної допомоги сім'ям у вирішенні проблемних ситуацій. Профілактика розлучень і деструктивних конфліктів у шлюбі повинна бути спрямована і заснована на комплексній діагностиці неузгодженості шлюбно-сімейних установок подружжя. Дані про особливості шлюбно-сімейних установок жителів мегаполісу різного віку, виявлені в ході дослідження, можуть бути використані в практичній роботі психолога з сім'ями. Обґрунтовано рекомендації щодо профілактики деструктивних конфліктів. Результати дослідження можуть бути використані в просвітницькій, профілактичній та корекційній роботі психолога.

Структура роботи: робота складається з вступу, трьох розділів - двох теоретичних та одного емпіричного, висновків та списку літературних джерел та додатків. Робота викладена на 205 сторінках, містить 28 таблиць та 44 рисунка. В списку літератури 73 найменувань.

ВИСНОВКИ

Ми обрали дослідницький інструментарій, провели дослідження прояву кризи у шлюбних відносинах серед 25 подружніх пар з допомогою обраних методик, обробили результати діагностики і проаналізувати їх за допомогою методів математичної статистики. Вибірка представлена 25 подружніми парами (25 чоловіків і 25 жінок). Стаж шлюбу в вибірці становить 7 років.

Далі нами були інтерпретовані результати дослідження і зроблені висновки: по проведеному дослідженню, про його практичної значущості, про перспективи проведення подальших досліджень.

Так як проблеми, які виникають у подружжя, трансформуються в проблеми між подружжям, отже, причинами проблем між подружжям у шлюбі є наявність об'єктивно виникаючих проблем, а так само переведення їх з об'єктивного на суб'єктивний рівень, тобто це погляд особисто кожної людини як індивідуальності. Погляд кожного чоловіка та жінки, засноване на особистісних соціально-психологічних особливостях, а значить детерміноване стилем їх ставлення до оточуючих та самого себе.

У ході роботи були виявлені наступні положення:

Ми можемо сказати, що до трансформації шлюбних відносин під час переживання кризи семи років відносяться по-перше психологічні фактори такі як:

- відносини з батьками протилежної статі;
- узгодженість подружніх домагань в очікуванні в шлюбі;
- ціннісні орієнтації;
- модель шлюбно-сімейних відносин;
- сексуальна сумісність.

К провідним психологічним факторам, що визначає задоволеність шлюбом і прогресивний розвиток відносин відносяться: 1) превалювання цінності сімейного життя над індивідуальними інтересами; 2) сприйняття реального партнера як вимогливого, авторитетного, близького, турботливого

3) образ ідеального партнера як доброзичливого, та не-авторитарного; 4) висока індивідуальна значущість сексуально-інтимної сфери; 5) особистий досвід відносин; 6) кількість шлюбів у які вступало подружжя та багато іншого.

Проблемами вивчення сімейних криз займалися Дементьєва І., Голод С. І., Захаров С. В., Паціорковській В. В., Паціорковская В., Сакевич В. І. та багато інших. ін. Однак, незважаючи на численні роботи соціологів, психологів, педагогів в даному напрямку, проблема сімейного кризи вимагає подальшого дослідження.

Проведений аналіз літературних джерел виявив, що криза - це обов'язковий компонент сімейного життя. Незалежно від того, наскільки щасливими в шлюбі є подружжя, завжди знайдеться привід для зіткнення інтересів, протистояння сторін. Причому сама криза перестала розглядатися однозначно, як суто негативне явище, все більше стали говорити про позитивний значенні кризи для життя сім'ї.

Таким чином, здійснивши аналіз психологічної літератури, результатів емпіричних досліджень, вивчивши:

- цикли розвитку сім'ї;
- стадії кризи;
- причини незадоволеності шлюбом;
- причини конфліктів подружжя, можна зробити висновок, що на подружні стосунки в період кризи сім'ї впливають такі чинники:
  - підвищені очікування подружжя один до одного;
  - відсутність взаєморозуміння і допомоги від чоловіка в домашніх справах і вихованні дітей;
  - об'єктивні умови, в яких діють індивід або суспільство;
  - Порушення рольової структури;
  - Психологічні причини сімейних криз;
  - Зростання негативних емоцій и критики;
  - Порушення традицій и ритуалів.

Було встановлено, що при проходженні сім'ї від стадії до стадії вона переживає закономірні кризи розвитку (нормативні). До нормативних криз відносять: початковий етап розвитку сім'ї, зміна складу сім'ї (народження і вихід з сім'ї дітей), розлучення, смерть членів сім'ї і т.д. Такі періоди завжди пов'язані з істотною перебудовою шлюбно-сімейних відносин, з підвищеною конфліктністю, з вимушеною адаптацією до нових сімейних стосунків. Уникнути таких криз, як вважають багато дослідників, як правило, не можна, але свідомо керувати ними, їх протіканням в інтересах подальшого зміцнення сім'ї можливо і необхідно.

На мою думку трансформація шлюбних відносин при переживанні кризи семи років в подружній парі характеризується поєднанням чинників різного характеру як зовнішнього так і особистісних якостей подружжя, що призводить до прояву «феномену втоми в шлюбі». Де велику роль грають вікові особливості та кількість вступів до шлюбу. Як результат відбувають трансформації шлюбних відносин пов'язані з:

По-перше, з дією нормативної неминучої подружньої кризи, призводить до того, що подружжя перестає ідеалізувати один одного, починає сприймати інакше і себе, диференційованість сім'ї значно знижується при підвищенні рівня тривоги і виникають передумови для посилення впливу на сім'ю різних факторів.

По-друге, зовнішній тиск, що виражається в підвищеній середовищній тривозі, значно впливає на здатність сімейної системи фільтрувати шкідливі "отруйні" впливу ззовні фактори.

По-третє, слабо розвинена здатність сім'ї ефективно комунікувати один з одним, що заважає подружжю змінюватися, непрозорість підсистем, простіше кажучи, неможливість зрозумілим чином повідомити партнеру про свої внутрішньоособистісні процеси, наявність дезорієнтуючих установок щодо взаємодії один з одним, також веде до накопичення напруги в стосунках і, як завжди при хронічному дистресі - втоми від них.

Таким чином, сім'я і шлюб, будучи невід'ємною частиною всього суспільства, відображають всі процеси, що відбуваються в ньому. Криза сім'ї - це криза всього суспільства, тому починати роботу з подолання кризи в суспільстві потрібно починати з родини, з укріплення її як соціального інституту.

З метою психологічної діагностики для подальшої роботи рекомендується використовувати комплексну методику, що включає: 1) анкету для моніторингу провідних проблем в шлюбі, 2) анкету, що розкриває уявлення подружжя про сім'ю і шлюб в чотирьох областях (загальні уявлення про сім'ю і шлюб, уявлення про інтимні стосунки, відносини з батьківською сім'єю і її вплив, дитячо-батьківські установки), 3) методику «Міжособистісні відносини» Т. Лірі, 4) методику «Ціннісні орієнтації» М. Рокича, 5) тест «Вимірювання установок в сімейній парі» Ю.Е.Алешіной для виявлення подружніх установок, 6) опитувальник «Рольові очікування і домагання у шлюбі» А.Н. Волкової, 7) методику оцінки значущих відносин особистості Е.В.Змановской, 8) методику «Незакінчені речення».

Діагностика шлюбно-сімейних установок повинна включати комплекс методів, які розкривають їх структурні компоненти і внутрішній зміст, включаючи: опитування громадської думки з питань сім'ї та шлюбу; моніторинг провідних проблем сім'ї; психодіагностичне дослідження структури і змісту шлюбно-сімейних установок; проєктивне дослідження неусвідомлюваних тенденцій.

У порівнянні з іншими видами малих груп сім'я є групою особливо близьких людей, пов'язаних родинними або кровноспорідненими зв'язками, об'єднаних загальним бюджетом, спільним веденням домашнього господарства. В цьому відношенні сім'я нагадує природну «комуну», члени якої взаємозалежні. Спільні дії, діяльність, спільне життя вимагають високої координації і кооперації, максимально можливої тотожності індивідуальних цілей і завдань подружньої пари. Індивідуальні цілі тут повинні повністю зливатися в групові цілі. Будь-яка групова дія складається з приватних

вкладів осіб, складових ту або іншу групу. Те ж саме відбувається і в шлюбі. Ці приватні вклади не лише взаємодоповнюють, вони перш за все оцінюються кожним партнером. У свою чергу ця оцінка виходить з індивідуальних уявлень чоловіка і дружини про взаємні права та обов'язки. С одного боку, ці уявлення оформилися під впливом громадської думки, яке сконцентровано в неписаних нормах шлюбно-сімейних відносин, що представляють узагальнені уявлення про взаємні обов'язки членів сім'ї. Норми задають індивіду обов'язкове, належну поведінку. Наприклад, мати і батько повинні любити своїх дітей, піклуватися про їх здоров'я, опікати їх, давати відповідну освіту, відповідати за їх моральну поведінку і т. Д. Якась частина соціальних норм, що стосуються шлюбно-сімейних відносин, закріплена в сімейному праві певними юридичними актами. Однак значна частина соціальних норм є сферою громадської думки і психології, регульованої традиціями, звичаями, вдачами, стереотипами і стандартами прийнятої в даному суспільстві поведінки. Багато шлюбно-сімейних норм настільки увійшли в життя і поведінку мільйонів людей, що вони вважаються само собою зрозумілими. Це стосується сексуальних взаємин між шлюбними партнерами, взаємна турбота один про одного, взаємна матеріально-фінансова підтримка та ін.

У порівнянні з іншими видами малих груп сім'я є групою особливо близьким людей, пов'язаних батьківщиною або кровноспорідненіми зв'язками, об'єднаних загально бюджетом, спільним веденням домашнього господарства. В цьому відношенні сім'я нагадує природну «комуни», члени якої взаємозалежні. Спільні Дії, діяльність, спільне життя вімагають високої координації и кооперації, максимально можливої тотожності індивідуальних цілей и Завдання подружньої пари. Індивідуальні цілі тут повинні Повністю зліватися в групові цілі. Будь-яка групова дія складається з приватних вкладів осіб, складових ту або іншу групу. Ті ж саме відбувається и в шлюбі. Ці приватні вклади не лише взаємодоповнюють, смороду Перш за все оцінюються шкірних партнером. У свою черга ця оцінка Вихід з

індивідуальних уявлень Чоловіка и Дружини про взаємні права та обов'язки. С одного боку, Ці уявлення оформилися під Вплив Громадської думки, Пожалуйста сконцентровано в неписаних нормах шлюбно-сімейних отношеній, что представляються узагальнені уявлення про взаємні обов'язки Членів сім'ї. Норми задають індивіду обов'язкове, належно поведение. Например, мати и батько повинні любити своих дітей, піклуватися про їх здоров'я, опікати їх, давати відповідну освіту, відповідати за їх моральну поведение и т. Д. Якась частина соціальних норм, что стосують шлюбно-сімейних отношеній, закріплена в сімейному праві Певна юридичними актами. Однако значний частина соціальних норм є сферою Громадської думки и психології, регульованої традиціями, звичаєм, вдача, стереотипами и стандартами прийнятої в даного суспільстві поведінкі. Много шлюбно-сімейних норм настолько увійшли в життя и поведение миллионов людей, что смороду вважаються само собою зрозумілімі. Це стосується сексуальних взаємін между шлюбно партнерами, взаємна турбота один про одного, взаємна матеріально-фінансова підтримка та ін. (дивись рис.3.45).

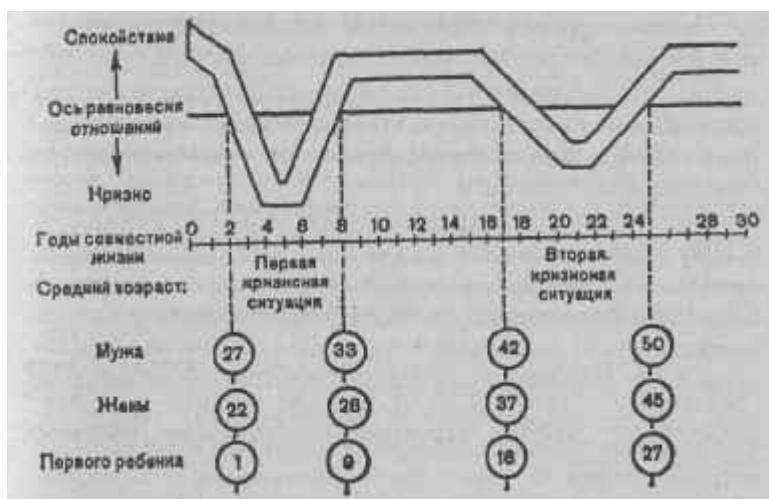

Рисунок 3.45. Развитие криз в сімейних відносинах.

Краще орієнтувати бесіду на професійні інтереси партнера, вести відкриту життя, коли кожен з подружжя не відмовляється від своїх інтересів і зв'язків (має своє коло друзів та ін.), ніж вимагати від партнера товариськості.

На підставі результатів аналізу динаміки подружніх відносин можна підвести деякі підсумки. Перш за все необхідно підвести подружжя до висновку, що проблеми і кризові ситуації в подружньому житті мають певні закономірності, що лежать в основах подружніх відносин, і не слід шукати провини за ситуацію, що склалася лише в поведінці кого-небудь з партнерів. Ці закономірності треба знати і враховувати, коректуючи відповідно до них свою поведінку. У критичній ситуації насамперед необхідно проявити терпіння, уникати необачних вчинків і рішень.

Дослідження міжособистісних подружніх відносин, проведені як вітчизняними, так і зарубіжними фахівцями, переконують нас в одному: неможливо насильно зробити людей щасливими, але розроблені фахівцями та апробовані методики психодіагностики проблемного поля подружніх відносин переконують у головному: можна допомогти подружнім парам вціліти в сім'ї, якої вони ще дорожать, дати один одному ще один шанс почати все спочатку і, може бути, пронизливіше ніж будь-коли відчуті сенс слів класика сімейної психотерапії Карла Віттера: «Перебувати в шлюбі воістину жахливо. Гірше цього може бути тільки одне - в шлюбі не перебувати».